

ALEKSANDRA DĘBOWSKA

TRYBUNAŁ
KONSTYTUCYJNY
I SĄD NAJWYŻSZY
JAKO ORGANY
WŁADZY SĄDOWNICZEJ

POZYCJA USTROJOWA
I PROBLEM
WZAJEMNYCH RELACJI

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY I SĄD NAJWYŻSZY
JAKO ORGANY WŁADZY SĄDOWNICZEJ –
POZYCJA USTROJOWA
I PROBLEM WZAJEMNYCH RELACJI

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

Aleksandra Dębowska

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY I SĄD NAJWYŻSZY
JAKO ORGANY WŁADZY SĄDOWNICZEJ –
POZYCJA USTROJOWA
I PROBLEM WZAJEMNYCH RELACJI

Kraków 2024

Aleksandra Dębowska
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-8093-2267>
 aleksandra.debowska@uj.edu.pl

© Copyright by Aleksandra Dębowska and Księgarnia Akademicka, 2024

Recenzent
dr hab. Krzysztof Grajewski, prof. UG

Opracowanie redakcyjne
Kinga Grodzka

Projekt okładki
Marta Jaszczyk

ISBN 978-83-8368-078-1 (druk)
ISBN 978-83-8368-079-8 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383680798>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp.....	9
ROZDZIAŁ I. NOWOŻYTNE POCZĄTKI SĄDU NAJWYŻSZEGO W POLSCE.....	15
1. Uwagi ogólne.....	15
2. Sąd Najwyższy w okresie Drugiej Rzeczypospolitej.....	17
2.1. Sąd Najwyższy pod rządami przepisów tymczasowych o organizacji sądownictwa.....	17
2.2. Dekret w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 1919 r.	20
2.3. Sąd Najwyższy a przepisy konstytucji marcowej.....	23
2.4. Prace nad ujednoliceniem struktury sądownictwa.....	29
2.5. Wymiar sprawiedliwości w latach 1929-1939. Rola konstytucji kwietniowej.....	35
2.6. Rola Sądu Najwyższego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w okresie dwudziestolecia międzywojennego – podsumowanie.....	59
3. Sąd Najwyższy w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.....	69
3.1. Uwagi ogólne	69
3.2. Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w okresie 1945-1952.....	70
3.3. Rola Konstytucji PRL z 1952 r.	99
3.4. Ustawa z 1962 r. o Sądzie Najwyższym.....	106
3.5. Ustawa z 1984 r. o Sądzie Najwyższym. Początki transformacji ustrojowej.....	116
ROZDZIAŁ II. GENEZA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO.....	131
1. Uwagi ogólne.....	131
2. Kontrola konstytucyjności ustaw w myśli prawniczej dwudziestolecia międzywojennego.....	132
2.1. Pozycja Sądu Najwyższego w świetle p.u.s.p. z 1928 r.	134
2.2. Główne nurty rozważań prowadzonych w Drugiej Rzeczypospolitej.....	142
2.3. Podsumowanie.....	152

Spis treści

3. Idea kontroli konstytucyjności prawa w prawodawstwie i doktrynie Polski Ludowej...	154
4. Decyzja o powołaniu do życia TK i motywy jej podjęcia.....	166
5. Okres początkowej działalności TK.....	175
6. Problematyka pozycji TK w trakcie prac nad konstytucją z 1997 r.	182
ROZDZIAŁ III. KONSTYTUCYJNE PODSTAWY WŁADZY SĄDOWNICZEJ.....	187
1. Uwagi ogólne	187
2. Ustrojowe wyodrębnienie władzy sądowniczej.....	189
2.1. Zasada podziału władzy i jej rozwinięcie w rozdziale VIII konstytucji.....	189
2.2. Wybrane zasady ustrojowe, determinujące powiązania instytucjonalne między sądami i zakres ich właściwości.....	202
2.2.1. Zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości.....	202
2.2.2. Zasada domniemania właściwości sądów powszechnych.....	217
2.2.3. Zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego.....	222
3. Zasady konstytucyjne legitymizujące władzę sądowniczą.....	233
3.1. Konstytucyjna zasada podziału władzy jako podstawa legitymacji. Znaczenie zasady związania sędziego ustawą i zasady konstytucjonalizmu.....	233
3.2. Zasada przychylności prawu międzynarodowemu i pierwszeństwa stosowania prawa Unii Europejskiej.....	240
4. Władza sądownicza z perspektywy aksjologicznej, wyznaczonej przepisami rozdziału II Konstytucji RP.....	243
4.1. Konstytucyjne ujęcie prawa do sądu. Zakaz zamykania drogi sądowej.....	243
4.2. Prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji.....	247
4.3. Instytucja skargi konstytucyjnej.....	248
ROZDZIAŁ IV. KONSTYTUCYJNE PODSTAWY FUNKCJONOWANIA SĄDU NAJWYŻSZEGO	255
1. Uwagi ogólne	255
1.1. Sąd Najwyższy jako organ o konstytucyjnie określonym statusie. Przebieg prac KKZN nad treścią art. 183 konstytucji.....	257
1.2. Konstytucyjne ramy dla kształtowania struktury organizacyjnej Sądu Najwyższego.....	268
1.3. Swoboda ustawodawcy w kształtowaniu wewnętrznej struktury Sądu Najwyższego a status Izby Dyscyplinarnej SN.....	269
1.4. Status Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych jako zagadnienie konstytucyjne.....	274
2. SN jako organ sprawujący wymiar sprawiedliwości.....	289
2.1. Ujęcie sposobu wymierzania sprawiedliwości przez SN na gruncie ustawy ustrojowej.....	289
2.2. Zidentyfikowanie funkcji publicznej i funkcji prywatnej Sądu Najwyższego i ich wpływ na interpretację art. 175 ust. 1 konstytucji.....	293

Spis treści

3. Nadzór Sądu Najwyższego nad działalnością orzeczniczą sądów.....	297
4. Wykonywanie przez Sąd Najwyższy „innych czynności, o których mowa w Konstytucji i ustawach” (art. 183 ust. 2 konstytucji).....	303
5. Konstytucyjny status pierwszego prezesa Sądu Najwyższego.....	320
ROZDZIAŁ V. KONSTYTUCYJNE PODSTAWY FUNKCJONOWANIA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO.....	345
1. Miejsce Trybunału Konstytucyjnego w ramach przyjętego przez ustrojodawcę modelu podzielonej władzy sądowniczej.....	345
1.1. Zakres dyskusji o usytuowaniu TK na etapie poprzedzającym wejście w życie konstytucji z 1997 r.	345
1.2. Symptomy braku adekwatności przyjętych założeń do praktyki funkcjonowania TK w obrębie władzy sądowniczej.....	349
2. Pozycja TK i jego funkcje ustrojowe identyfikowane na płaszczyźnie konstytucyjnej...	352
2.1. Zakres konstytucyjnej regulacji poświęconej Trybunałowi Konstytucyjnemu.....	352
2.2. Zakres podrozdziału VIII konstytucji wyznaczającego pozycję Trybunału Konstytucyjnego.....	355
2.3. Ustawowa podstawa funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego.....	356
3. Ewolucja pozycji ustrojowej TK na tle praktyki jego funkcjonowania i postulatów doktryny.....	360
3.1. Znaczenie sądowej wykładni dla postępowań prowadzonych przed TK.....	360
3.2. Wybrane doktrynalne propozycje zmian w zakresie regulacji konstytucyjnej.....	369
3.3. Skutki wyroków TK na płaszczyźnie stosowania prawa – studium przypadku.....	371
ROZDZIAŁ VI. PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE.....	389
BIBLIOGRAFIA.....	403
SUMMARY.....	431
INDEKS OSOBOWY.....	433

Wstęp

Zagadnienia pozycji ustrojowej Sądu Najwyższego (SN) i Trybunału Konstytucyjnego (TK), ewolucji tych organów czy chociażby wpływu ich orzecznictwa na system prawny nie od dziś budzą zainteresowanie doktryny prawa konstytucyjnego. Liczba monografii, artykułów, komentarzy, glos i innych opracowań koncentrujących się na działalności SN i TK czy podstawach prawnych ich funkcjonowania wskazuje na ogromne znaczenie tych organów dla istnienia demokratycznego państwa prawnego realizującego zasadę nadrzędności konstytucji. Wydaje się jednak, że postępujący od 2015 r. kryzys konstytucyjny otworzył nową perspektywę do stawiania pytań o podstawowym znaczeniu, takich jak pytanie o konstytucyjne usytuowanie Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego. W sytuacji, gdy chwieją się instytucje – wydawać by się mogło – utrwalone i mocno ugruntowane w polskiej kulturze prawnej, a ich autorytet jest systematycznie umniejszany, celowy wydaje się zwrot ku fundamentalnym założeniom, determinującym sposób działania obu tych organów. Rekonstrukcja tych założeń w mojej ocenie powinna znajdować odzwierciedlenie w analizie procesu historycznego, który doprowadził do takiego, a nie innego ukształtowania Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego oraz ich wzajemnych relacji. Jednocześnie mimo iż asumpt do prowadzonych rozważań dają wydarzenia ostatnich lat, celem niniejszej pracy nie jest konfrontowanie konkretnych posunięć ustawodawcy, normującego po 2015 r. podstawy prawne funkcjonowania SN i TK, z unormowaniami konstytucyjnymi. Kwestie te co do zasady pozostają poza zakresem moich rozważań.

Problemy ujawniające się na tle kryzysu prowokują natomiast do postawienia pytania, w jakim stopniu przyjęty w konstytucji (i potem rozwijany po 1997 r.) model ustroju władzy sądowniczej wraz ze sprecyzowaną w nim rolą SN i TK był determinowany polską kulturą prawną i stanowił wypadkową pewnych doświadczeń historycznych, a w jakim stopniu nasza kultura prawna tego modelu nie zdefiniowała. Moim zdaniem poszukiwanie odpowiedzi na to pytanie może ułatwić ocenę formułowanych w dobie kryzysu postulatów *de lege ferenda*, jak również umożliwić

w przyszłości prowadzenie dyskusji nad zasadami uzgadniania rozwiązań ustawowych funkcjonujących obecnie w obrocie prawnym z przyjętymi przez ustrojodawcę zasadami i standardami konstytucyjnymi. Co więcej, wydaje się, że dopiero na tym tle możliwe będzie identyfikowanie najważniejszych wyzwań, przed którymi w przyszłości może stanąć władza sądownicza.

Biorąc pod uwagę wspomniane uwarunkowania, za szczególnie istotne uważam głębsze nawiązanie do kontekstu historycznego, w jakim formowała się pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, oraz zarysowanie wybranych problemów, jakie wiążą się obecnie z konstytucyjnym usytuowaniem SN i TK. Przedstawienie rodowodu i ewolucji analizowanych organów w szerszej perspektywie, pokazującej etapy kształtowania się polskiej kultury prawnej, sprzyja dostrzeganiu zjawisk, które wiązały się z przyjmowaniem i utrwalaniem konkretnych rozwiązań normatywnych.

Z pewnością dla pełniejszego oddania kluczowych zagadnień, pojawiających się na tle ustrojowego ukształtowania systemu organów władzy sądowniczej, zasadne byłoby również poddanie analizie konstytucyjnej pozycji Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) – niemniej jednak z kilku powodów problematyka ta znalazła się poza obszarem moich rozważań. Po pierwsze, cele pracy są dużo skromniejsze. Zmierza ona bowiem do odtworzenia głównych założeń przyjętych przez ustrojodawcę w odniesieniu do Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego i ukazania ich w perspektywie kształtującej się w Polsce kultury prawnej. W mojej ocenie w procesie formowania się założeń dotyczących władzy sądowniczej te dwa organy odegrały rolę kluczową.

Po drugie, charakteryzowanie konstytucyjnej pozycji NSA wymagałoby dużo szerszych analiz poświęconych prawu do sądu, zarysowania podstawowych założeń dotyczących sądowej kontroli administracji oraz zgłębienia pewnych dalszych szczegółowych problemów, ujawniających się przede wszystkim na styku funkcjonowania TK i NSA. Przy tak szeroko zakreślonych ramach rozważań podnoszone wątki mogłyby się okazać dużo mniej czytelne.

Co więcej, działalność Naczelnego Sądu Administracyjnego jako sądu sprawującego wymiar sprawiedliwości z wielu względów ma swoją specyfikę. Przede wszystkim organ ten – będący podobnie jak SN czy TK centralnym konstytucyjnym organem państwa – w postępowaniu sądoadministracyjnym pełni przede wszystkim rolę sądu drugiej instancji. Z kolei pozycja Sądu Najwyższego została ukształtowana w sposób odmienny – zasadniczo dostęp jednostki do Sądu Najwyższego jest postrzegany jako uzupełnienie ochrony zagwarantowanej w ramach dwuinstancyjnego postępowania sądowego realizowanego przed sądami powszechnymi. Analogiczny subsydiarny charakter ma dostęp jednostki do Trybunału Konstytucyjnego. Ograniczone ramy rozprawy spowodowały, iż jej głównym przedmiotem uczyniłam pozycję Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego – jako organów, które do pewnego stopnia łączy owa „subsidiarność” ochrony jednostki.

Po trzecie, jak już wspomniałam, w mojej ocenie wpływ na kształt konstytucyjnych regulacji dotyczących władzy sądowniczej wywarły doświadczenia historyczne. Wspomniane doświadczenia – co ilustruje chociażby przebieg prac Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (KKZN) – wskazują, iż regulacje odnoszące się do SN stanowiły punkt odniesienia przy kształtowaniu pozycji NSA (por. art. 183 ust. 3 i art. 185). Na marginesie warto także wspomnieć, że w połowie lat 90. jedną z szerzej dyskutowanych propozycji było przesądzenie w konstytucji o objęciu nadzorem judykacyjnym Sądu Najwyższego orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego. Rozważania historyczne mogą potwierdzić, że z jednej strony rozwój sądownictwa administracyjnego był sprzęgnięty z historią Sądu Najwyższego, z drugiej zaś strony proces ten doprowadził do uniezależnienia się Naczelnego Sądu Administracyjnego. Niezależnie od racji, które spowodowały, iż pozycja NSA nie stała się przedmiotem moich analiz, w ramach prowadzonych rozważań nie sposób całkowicie pominąć odniesień do funkcjonowania w polskim systemie prawnym trzeciego segmentu władzy sądowniczej, jakim jest sądownictwo administracyjne. Pozycja ustrojowa sądów administracyjnych (w tym NSA) nie stanowi jednak przedmiotu tej dysertacji.

Rozdział I niniejszej rozprawy został poświęcony genezie Sądu Najwyższego. Pierwsza część tego rozdziału odnosi się do sposobu ukształtowania struktury, kompetencji i pozycji SN w czasie dwudziestolecia międzywojennego. W mojej ocenie warto ustalić, jakim kwestiom – w początkowym okresie funkcjonowania Sądu Najwyższego – przypisywano znaczenie zasadnicze. Z tego względu nie sposób poprzestać jedynie na zaprezentowaniu przyjmowanych wówczas rozwiązań normatywnych. Wydaje się, że wartościowe byłoby przeanalizowanie ich w perspektywie obowiązujących wówczas unormowań konstytucyjnych, jak również scharakteryzowanie ich w kontekście ogólnej kondycji ówczesnego wymiaru sprawiedliwości.

Biorąc pod uwagę pojawiającą się w literaturze tezę o znaczeniu okresu dwudziestolecia międzywojennego dla współczesnego postrzegania Sądu Najwyższego, ustalenia te mogą pomóc w zidentyfikowaniu racji, jakie stały za przyjęciem określonych rozwiązań determinujących pozycję Sądu Najwyższego. W dalszej kolejności może to posłużyć udzieleniu odpowiedzi na pytanie, czy wspomniane założenia się nie zdezaktualizowały.

Druga część rozważań historycznych poświęconych Sądowi Najwyższemu odnosi się do funkcjonowania tego organu w okresie PRL. Przedmiotowa analiza ma na celu ustalenie, w jaki sposób nowe realia społeczno-polityczne wpłynęły na wznowienie działalności SN po drugiej wojnie światowej i co cechowało przyjmowane wówczas rozwiązania. Ta część analizy może ułatwić udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie rozwiązania normatywne pochodzące z tamtego okresu zostały zdyskredytowane w okresie transformacji ustrojowej, a jakie zachowano do dziś. W ten sposób można również ustalić, co decydowało o zachowaniu pewnych mechanizmów działania SN pod rządami konstytucji z 1997 r.

Przedmiotem rozdziału II jest geneza Trybunału Konstytucyjnego. Punkt wyjścia do rozważań stanowią dyskusje prowadzone w dwudziestolecu międzywojennym. Odniesienie się do tego okresu w historii polskiego sądownictwa konstytucyjnego wydaje się o tyle istotne, że już wówczas prowadzono ożywione dyskusje nad modelem sądowej kontroli konstytucyjności prawa. Na tym polu ujawniły się m.in. rozbieżności w podejściu do zagwarantowania nadrzędności konstytucji w orzecznictwie Sądu Najwyższego i Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Przywołanie tych faktów może wzbogacić analizę problemów, rysujących się w obrębie władzy sądowniczej pod rządami konstytucji z 1997 r. Nasuwa się bowiem pytanie, jakie kwestie – w obliczu tych rozbieżności – podnoszono wówczas w piśmiennictwie i czy argumenty wysuwane w tamtym okresie nie przedstawiają pewnej wartości w debatach prowadzonych współcześnie. Dalsza część rozdziału poświęconego genezie TK obejmuje okres Polskiej Republiki Ludowej (PRL). *Prima facie* można by skupić się na samym momencie ustanowienia Trybunału Konstytucyjnego, wydaje się jednak, że pewną wartość niesie także odnotowanie stanu dyskusji doktrynalnych prowadzonych po drugiej wojnie światowej do momentu powołania do życia TK. Trudno zakładać, że idea ustanowienia mechanizmu kontroli konstytucyjności prawa uzewnętrzniła się *deus ex machina* dopiero w latach 80. Rozważania, koncentrujące się wokół procesu, którego zwieńczeniem było powołanie do życia sądownictwa konstytucyjnego, mogą rzucić nieco światła na sposób myślenia przedstawicieli doktryny o idei kontroli konstytucyjności prawa i do pewnego stopnia tłumaczyć przyjęty ostatecznie model.

W rozdziale poświęconym genezie TK nie może zabraknąć zarówno odniesień do pierwotnych założeń towarzyszących kształtowaniu tej instytucji, jak i zaakcentowania roli, jaką organ ten odegrał w okresie transformacji ustrojowej. Kwestie te były do tej pory mocno eksponowane w doktrynie i ich szczegółowe rozwijanie nie wydaje się konieczne. Oparcie się na ustaleniach współczesnych badaczy pozwala zrozumieć, co stało u podstaw regulacji konstytucyjnej poświęconej Trybunałowi Konstytucyjnemu.

Rozdział III rozprawy, poprzedzony szerszymi rozważaniami historycznymi, ma na celu ukazanie konstytucyjnego kontekstu, który wyznacza ramy dla działalności Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego. Dla scharakteryzowania konstytucyjnych podstaw funkcjonowania obu tych organów kluczowe wydaje się zarysowanie ogólnych założeń ustrojowych, na jakich oparł się prawodawca konstytucyjny, charakteryzując zręb działania władzy sądowniczej. Na tym polu istotne wydaje się zwrócenie uwagi na przenikanie się w konstytucji z 1997 r. płaszczyzny ustrojowej i aksjologicznej. Nie mniej istotne jest także zwrócenie uwagi na sposób, w jaki ustrojodawca wskazuje na legitymację organów władzy sądowniczej.

Konstytucyjna pozycja Sądu Najwyższego co do zasady stanowi przedmiot rozdziału IV niniejszej rozprawy. Bliższej analizie zostaną w nim poddane takie kwestie jak przebieg prac KKZN, kształtujących ustrojowe podstawy działania tego organu, pytanie o funkcje, jakie ustrojodawca przypisał Sądowi Najwyższemu, czy o status

pierwszego prezesa SN. Na tle przepisów konstytucji wyznaczających miejsce Sądu Najwyższego w systemie organów władzy rodzi się także pytanie o zakres swobody ustawodawcy w dookreślaniu pozycji SN. Rozważania prowadzone na tym polu dają także asumpt do pokazania pewnych problemów wpisanych w relacje ustrojowe między Sądem Najwyższym a Trybunałem Konstytucyjnym.

Do sygnalizowanych w rozdziale IV kwestii nawiązuje rozdział V rozprawy – skoncentrowany na zagadnieniu pozycji ustrojowej Trybunału Konstytucyjnego. Jego celem nie jest szczegółowe prezentowanie unormowań konstytucyjnych definiujących ustrojową rolę tego organu. Wydaje się, że stosunkowo rozbudowana regulacja konstytucyjna, określająca zręby działalności TK, sprzyjała częstemu podejmowaniu tej problematyki w doktrynie prawa konstytucyjnego. Z punktu widzenia wcześniejszych rozważań istotne wydaje się natomiast zaprezentowanie ogólnych założeń, na których w tym zakresie oparł się ustrojodawca, i postawienie pytania o to, czy założenia te pozostały aktualne, szczególnie w kontekście relacji Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego.

Wątki poruszane w poszczególnych fragmentach pracy w mojej ocenie sprzyjają udzieleniu odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu ustalenia przyjmowane w latach 90. pomogły właściwie ukształtować pozycję ustrojową dwóch istotnych organów władzy sądowniczej. Wydaje się, że rozważania prowadzone w szerszym kontekście mogą też rzucić pewne światło na dyskusje prowadzone w warunkach kryzysu konstytucyjnego. Do kwestii tych powrócę w końcowej części dysertacji, zawierającej podsumowanie i wnioski końcowe.

Rozdział I

Nowożytny początek Sądu Najwyższego w Polsce

1. Uwagi ogólne

Historyczne kształtowanie się pozycji i roli Sądu Najwyższego w Polsce, jak również periodyzacja dziejów tego organu stanowią przedmiot licznych opracowań naukowych¹. Dzieje się tak nie bez powodu – mając świadomość genezy konkretnych rozwiązań i argumentacji, jaka towarzyszyła ich wprowadzaniu, łatwiej zrozumieć sens aktualnych uregulowań. Ponadto, jak trafnie zauważył Jacek Gudowski, „sądownictwo to twór ustrojowy o dużej inercji, niełatwo i niechętnie poddający się radykalnym zmianom”². W doktrynie często podkreśla się w związku z tym, że reformy przeprowadzane w obrębie trzeciej władzy mają większą szansę powodzenia, jeśli dokonuje się ich ewolucyjnie, z poszanowaniem ugruntowanych zasad oraz obserwacji dogmatyki. Rekonstruując status ustrojowy Sądu Najwyższego

¹ Zob. m.in. A. Korobowicz (red.), *Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej. Historia i współczesność. Księga jubileuszowa 90-lecia Sądu Najwyższego 1917-2007*, Warszawa 2007; B. Szmulik, *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008; M. Zbrojewska, *Rola i stanowisko prawne Sądu Najwyższego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 11-72; L. Garlicki, Z. Resich, M. Rybicki, S. Włodyka, *Sąd Najwyższy w PRL*, Wrocław 1983; L. Garlicki, *Ewolucja pozycji ustrojowej Sądu Najwyższego (1989-2010)*, „Państwo i Prawo” nr 11/2010, s. 3-20; B. Stępień-Załuśka, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy w Polsce*, Warszawa 2016, *Monografie Prawnicze*.

² J. Gudowski, *Sąd Najwyższy. Pozycja ustrojowa, funkcje i zadania (spojrzenie sędziego cywilisty)*, „Przegląd Sądowy” nr 11-12/2015, s. 7. Na temat destabilizującego wpływu częstych zmian ustawodawczych w sferze władzy sądowniczej zob. także: R. Piotrowski, *Konstytucyjne granice reformowania sądownictwa*, „Krajowa Rada Sądownictwa. Kwartalnik” nr 2/2017, s. 5-29.

w Polsce i formułując na tym tle określone postulaty, nie można zatem abstrahować od sposobu, w jaki na przestrzeni lat kształtowały się jego pozycja i kompetencje. Uwzględnienie kontekstu historycznego umożliwia pełniejsze zrozumienie funkcjonujących obecnie rozwiązań.

Z punktu widzenia celów niniejszej pracy sięganie do genezy wymiaru sprawiedliwości w okresie Pierwszej Rzeczypospolitej czy w czasie zaborów nie wydaje się zabiegiem koniecznym³. O Sądzie Najwyższym, postrzeganym jako najwyższa instancja sądowa Rzeczypospolitej, której powierzono nadzór judykacyjny, można bowiem mówić dopiero od 1917 r. Z kolei szersze rekonstruowanie początków sądownictwa na ziemiach polskich, choć niepozbawione znaczenia, nie miało istotnego wpływu na obecne rozwiązania ustrojowe, determinujące kształt trzeciej władzy. Dużo większe znaczenie dla zrozumienia zasad funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i określenia aktualnej pozycji ustrojowej Sądu Najwyższego ma natomiast zaprezentowanie rozwiązań wypracowanych w dwudziestoleciu międzywojennym. Okres ten jest postrzegany jako punkt wyjścia dla rozwoju współczesnego polskiego konstytucjonalizmu, wiele spośród ukształtowanych wówczas instytucji uznaje się zaś za element tradycji konstytucyjnej. Jednocześnie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej powierzono Sądowi Najwyższemu kompetencje, które organ ten wykonuje także obecnie, oraz w sposób zasadniczy ukształtowano jego strukturę. Etap ten jest, nie bez racji, określany przez część przedstawicieli doktryny mianem nowożytnych początków Sądu Najwyższego⁴. Bliższa analiza pokazuje, że pewne problemy sygnalizowane wówczas przez obserwatorów praktyki funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, w tym Sądu Najwyższego, pozostają aktualne także współcześnie.

Na obowiązujące rozwiązania prawne wpływ wywarły również doświadczenia z okresu PRL. Ten wpływ miał jednak inny charakter. Sposób, w jaki funkcjonowała wówczas trzecia władza, stanowił bowiem nie tyle godny naśladowania wzór, ile pewien kontrapunkt, który – z uwagi na kontrast, który stwarzał – należało mieć na uwadze, odbudowując pewne instytucje prawne w okresie transformacji.

³ Problematykę tę podejmowano do tej pory wielokrotnie, ukazując działalność takich organów jak: Trybunał Koronny, sąd sejmowy, Sąd Kasacyjny Księstwa Warszawskiego czy charakteryzując zasady polskiego prawa ziemskiego (zob. m.in. J. Malec, *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego. Z dziejów wymiaru sprawiedliwości ostatniej instancji w Polsce*, [w:] A. Lityński, M. Mikołajczyk (red.), *Przez tysiąclecia: państwo – prawo – jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa. Ustroń 17-20.09.2000 r.*, t. 1, Katowice 2001, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 1984; W. Witkowski, *Sądownictwo Najwyższe w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] A. Korobowicz (red.), *Sąd Najwyższy...* i przywołana tam literatura; A. Korobowicz, *Polskie Sądy Najwyższe w XIX stuleciu*, [w:] A. Korobowicz (red.), *Sąd Najwyższy...* i przywołana tam literatura).

⁴ J. Gudowski, *Sąd Najwyższy...*, s. 8.

Bibliografia

Opracowania

- Ajnenkiel A., *Historia sejmu polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989.
- Allerhand M., *Uwagi do regulaminu Sądu Najwyższego ogłoszonego rozp. Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 lipca 1929*, Nr 53, poz. 479, Dz. U., Lwów 1930.
- Ankieta nt. reformy ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 1/1939, s. 1-45.
- Bałaban A., *Prawna pozycja władzy sądowniczej w III RP (ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa powszechnego)*, [w:] E. Gdulewicz, W. Orłowski, S. Patyra (red.), *25 lat transformacji ustrojowej w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2015, s. 211-222.
- Banaszak B., *Modele skargi konstytucyjnej*, [w:] J. Trzcíński (red.), *Skarga konstytucyjna*, Warszawa 2000, s. 9-32.
- Bartoszewski J., [w:] *Sądownictwo a obowiązujący system prawny. Materiały konferencji naukowej, zorganizowanej przez Sąd Najwyższy w dniach 13-14 lutego 1992 r. w Popowie*, Warszawa 1992, s. 264-272.
- Bendetson W., *O kasacji według Kodeksu postępowania cywilnego*, „Palestra” nr 1-2/1933, s. 25-49.
- Bereza A., *Polityczne i prawne uwarunkowania uchwalenia ustawy o Sądzie Najwyższym w 1962 r.*, „Miscellanea Historico-Iuridica”, z. 1/2015, s. 33-56, <https://doi.org/10.15290/mhi.2015.14.01.03>.
- Bereza A., *Sąd Najwyższy w latach 1945-1962. Organizacja i działalność*, Warszawa 2012.
- Bibring J., *Białe i czarne w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Głos Prawa” nr 1-4/1929, s. 196-198.
- Bibring J., *Zalety i wady części cywilnej dekretu o usprawnieniu postępowania sądowego*, „Głos Sądownictwa” nr 1/1939, s. 35-47.
- Bielawski B., *Sądy administracyjne w Polsce*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości”, dział nieurzędowy, 1920, s. 15-26.
- Bień-Kacała A., *Konstytucyjne podstawy prawa do sądu (zasada ustawowej regulacji władzy sądowniczej)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” nr 3/2016, s. 15-29, <https://doi.org/10.15804/ppk.2016.03.01>.
- Błachucki M., Górzyńska T. (red.), *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, Warszawa 2011.

- Bobkowski A., *Jeszcze o „dwóch kryzysach”*, „Głos Sądownictwa” nr 6/1932, s. 351-358.
- Bobkowski A., *Niezależność sędziowska a chwila obecna*, „Głos Sądownictwa” nr 10/1938, s. 745-754.
- Bobkowski A., *O jedność postępowania kasacyjnego*, „Głos Sądownictwa” nr 12/1938, s. 930-934.
- Borkowski G., *Ochrona prawna w ujęciu doktrynalnym jako „zadanie” sądów powszechnych*, [w:] T. Erciński, P. Grzegorzczak, K. Weitz (red.), *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, Warszawa 2016, s. 1227-1237.
- Bożyk S., *Pozycja ustrojowa Rady Państwa w Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 r.*, „Miscellanea Historico-Iuridica” nr 8/2009, s. 161-174, <https://doi.org/10.15290/mhi.2009.08.10>.
- Böckenförde E.W., *Historyczny rozwój i różne znaczenia pojęcia konstytucji*, „Civitas. Studia z Filozofii Polityki” nr 1/1997, s. 11-36.
- Brodziński W., [w:] M. Granat, R. Mojak, J. Sobczak (red.), *Kontrola konstytucyjności prawa*, Lublin 1987, s. 119-120.
- Buczkowski M., *Niezawisłość sądów*, „Głos Sądownictwa” nr 4/1937, s. 281-283.
- Budziło K. (red.), *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, Warszawa 2010.
- Burda A., Klimowiecki R., *Prawo państwowe*, Warszawa 1958.
- Burdziej S., *Sprawiedliwość i prawomocność. O społecznej legitymizacji władzy sądowniczej*, Toruń 2017.
- Chajm L., *Wymiar sprawiedliwości stoi na straży ustroju ludowo-demokratycznego naszego kraju (przemówienie wygłoszone w Sejmie Ustawodawczym w dyskusji nad projektem Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej)*, „Nowe Prawo” nr 8-9/1952, s. 22-25.
- Chmielewski H., *Nowy charakter sądów*, Warszawa 1951, Wiedza Powszechna. Dział Państwo i Prawo, 797.
- Chmielewski H., *Po reorganizacji sądów powszechnych*, „Nowe Prawo” nr 1/1951, s. 10-15.
- Chrząszczewski A., *Co nam dała Konstytucja z dn. 17 marca 1921 r.?*, „Drogi Polski” nr 10/1922, s. 606-634.
- Ciżyńska A., *Stosowanie prawa przez polskie sądy w zakresie zdeterminowanym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] M. Florczak-Wątor, P. Czarny (red.), *Oddziaływanie sądu konstytucyjnego na porządek prawny Austrii, Niemiec i Polski*, Kraków 2019, s. 343-379, *Prawo, Konstytucja, Argumentacja*, 6, <https://doi.org/10.12797/9788381381000>.
- Cyprian T., *Nowelizacja Kodeksu Postępowania Karnego*, „Głos Sądownictwa” nr 1/1939, s. 25-35.
- Cyprian T., *Sąd apelacyjny jako instancja kasacyjna karna*, „Głos Sądownictwa” nr 10/1938, s. 754-761.
- Czapla J., *Jak korzystać ze Zbioru Orzeczeń Izby Cywilnej Sądu Najwyższego?*, „Głos Sądownictwa” nr 4/1939, s. 306-310.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, *Monografie Prawnicze*.
- Czarny P., *Mała konstytucja z 1947 r. a polska tradycja konstytucyjna*, „Przegląd Sejmowy” nr 5/2007, s. 57-74.
- Czeszejko-Sochacki Z., *O wymiarze sprawiedliwości w świetle Konstytucji, międzynarodowych standardów i praktyki*, „Państwo i Prawo” nr 9/1999, s. 3-11.

Summary

The Constitutional Tribunal and the Supreme Court as Judicial Authorities – The Position within the System and the Problem of Mutual Relations

In view of the constitutional crisis progressing since 2015, addressing the issue of the systemic location of the Supreme Court and the Constitutional Court seems particularly important now. The analyses carried out in this dissertation are aimed at indicating the fundamental assumptions that determine the way both authorities operate. A reconstruction of these assumptions should be reflected in particular in an analysis of the historical process that has led to the adoption by the legislator of certain normative solutions. Against this background, it is possible to answer the question to what extent the model of the judicial authority system, together with the role of the Supreme Court (SC) and the Constitutional Tribunal (CT) defined within it, has been determined by the Polish legal culture and being a resultant of certain historical experiences, and to what extent our legal culture has not defined this model.

Chapter one is devoted to the origins of the Supreme Court. The subject of its considerations is the formation of the structure, competence and position of the SC during the interwar period, the functioning of this authority during the People's Republic of Poland and the political transformation. The next chapter shows the background of the Constitutional Tribunal and the doctrinal discussions accompanying the adoption of the current model of judicial review of the constitutionality of law in Poland.

The outline of the historical setting makes it possible to move on, in chapter three, to reflect on the constitutional basis of the judiciary. The analyses present general political and axiological assumptions on which the constitutional lawmaker relied, characterising the framework of the operation of the judiciary. This chapter also focuses on the legitimacy of the bodies of the judiciary.

Summary

The constitutional position of the Supreme Court is the subject of chapter four. The provisions of the Constitution, which set out the political basis for the operation of this authority, are examined in greater detail. In this context, questions are posed about the functions assigned to the Supreme Court by the legislator, the scope of the legislature's freedom to determine the position of the Supreme Court and the status of its First President. The deliberations carried out in this field also provide an opportunity to present selected problems in the systemic relations between the Supreme Court and the Constitutional Tribunal.

The issues outlined in chapter four are referred to in chapter five, which focuses on the issue of the position of the Constitutional Tribunal within the state's system. The subject of this chapter is to present the general assumptions on which the legislator relied when setting the position of this body, provide an outline of the constitutional regulation determining its status and the question whether these assumptions remain fully valid.

The dissertation ends with conclusions which return to the question posed at the outset, to what extent the arrangements adopted in the 1990s helped to properly form the position of the Supreme Court and Constitutional Tribunal within the system and what the origins of the assumptions adopted at that time were. Answers to these questions enable the identification of essential problems related to the way in which the legislator shaped the relationship between the Constitutional Tribunal and the Supreme Court.

Keywords: Constitutional Tribunal, Supreme Court, judicial system

Książka Trybunał Konstytucyjny i Sąd Najwyższy jako organy władzy sądowniczej – pozycja ustrojowa i problem wzajemnych relacji jest poświęcona dwóm istotnym ustrojowo organom władzy sądowniczej – Trybunałowi Konstytucyjnemu oraz Sądowi Najwyższemu. Autorka dokonuje kompleksowej analizy dwóch powiązanych ze sobą zagadnień, a więc pozycji ustrojowej obu wymienionych organów oraz ich wzajemnych relacji, nie tylko dokonując egzegezy odpowiednich przepisów (zarówno tych, które obowiązywały w przeszłości, jak i tych, które obowiązują obecnie), lecz również na podstawie analizy praktyki, tj. wzajemnego oddziaływania na siebie TK i SN poprzez orzecznictwo obu tych organów.

Autorka ma ogromną wiedzę na temat przepisów oraz praktyki funkcjonowania organów będących przedmiotem badań. Doskonale zna i posługuje się też literaturą przedmiotu, w tym także literaturą z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu PRL-u. Zagadnienia poruszane w monografii nie tylko mają znaczenie na tle konstytucyjnej i ustawowej regulacji odnoszących się do tych organów władzy sądowniczej, ale mają również istotny wymiar praktyczny. To przecież w sferze stosowania prawa zarówno przez TK, jak i SN, w pełni ujawnia się cała natura poddanych przez Autorkę gruntownej analizie skomplikowanych relacji między tymi organami.

Nie ma wątpliwości, że ta interesująca, dobrze napisana oraz analizująca ważną ustrojowo tematykę książka spotka się z zainteresowaniem czytelników zajmujących się problematyką prawnoustrojową, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień związanych z wymiarem sprawiedliwości i kontrolą konstytucyjności prawa.

(z recenzji wydawniczej dr. hab. Krzysztofa Grajewskiego, prof. UG)

Aleksandra Dębowska – asystentka w Katedrze Prawa Ustrojowego Porównawczego UJ, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji UJ i stacjonarnych studiów doktorskich na WPiA UJ. W latach 2019-2021 była asystentką w Katedrze Prawa Konstytucyjnego UJ. W 2021 r. obroniła z wyróżnieniem rozprawę doktorską, przygotowaną pod kierunkiem prof. dr hab. Piotra Tulei, będącą podstawą niniejszej publikacji. Do zainteresowań badawczych autorki należą w szczególności sądownictwo konstytucyjne, prawa i wolności jednostki oraz ich instytucjonalna ochrona, jak również zagadnienia związane z aksjologią prawa. W latach 2012-2017 współpracowała z Biurem Trybunału Konstytucyjnego. Jest radczynią prawną, członkinią Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie.

<https://akademicka.pl>

